

INLEDNING

Kring årsskiftet 1931–1932 uppstod en mindre smittkopps epidemi i Malmö. Smittan drabbade sammanlagt tio personer, och en koppsjuk person avled. I några ytterligare lindrigare fall misstänktes diagnosen. Efter att de första sjukdomsfallen konstaterats, genomfördes den första massvaccinationen i landet av ett helt samhälle.

Men hanteringen av säkerställda och eventuella smittkoppsfall blev snart ifrågasatt. Det gällde även beslutet om massvaccination och hur denna genomfördes. Efter vaccinationen fick också en relativt stor andel av befolkningen påtagliga hälsoproblem, och några dog av symtom från centrala nervsystemet. Vaccinen från Statens bakteriologiska laboratorium hamnade i centrum för en djup konflikt mellan olika experter inom bakteriologi, patologi och hygien.

De var inte överens om vad som var rätt sätt att tillverka vaccin på, inte heller om vad som ansågs vara acceptabla ingredienser i vaccinet. Även hur vaccinet innehåll och effekt skulle kontrolleras blev omdiskuterat. Det tvistades om vilken betydelse vaccinet virulens (styrka) hade för människors hälsa. Det fanns olika uppfattningar om vad som var bäst ympningsteknik. Det rådde inte minst oenighet om vad som skulle betraktas som normala vaccinationsreaktioner respektive oväntade och oönskade komplikationer.

På ena sidan om den oeniga expertisen stod landets högsta medicinska myndighet – Kungliga Medicinalstyrelsen – och på den andra en allmänhet som drabbats hälsomässigt och ekonomiskt och som ville veta vad som gått fel. Händelserna utvecklades till en kontrovers som utspelade sig på flera nivåer – från personliga och professionella

Utdrag ur © Motzi Eklöf: *Variola & Vaccinia*. Exempla 2016.

relationer över institutionella och vetenskapliga sammanhang till de övergripande politiska och lagstiftande församlingarna, och till och med till det internationella hälsovårdssamfundet.

Den här boken handlar om vad som hände (respektive inte hände) i och kring Malmö 1932, varför det blev som det blev, och hur det inträffade hanterades av allmänhet och expertis. ”Malmö 1932” tas även som utgångspunkt för en beskrivning av landets hantering av smittkoppsvaccinationen under 1900-talet såväl före som efter 1932 med avseende på politik, juridik, praktik och etik. Och för att förstå diskussionen om vaccinationen, behöver även vaccinet i sig granskas närmare.

Smittkoppor skördade många dödsfall genom årtusendena, särskilt bland barn. Från sekelskiftet 1800 infördes vaccination mot smittkoppor i många länder. I Sverige blev denna s.k. skyddskoppyppling obligatorisk för alla barn 1816. År 2016 är det således 200 år sedan obligatorisk smittkoppsvaccination infördes i landet, ett obligatorium som avskaffades först 160 år senare. Från 1800-talets sista decennier och under 1900-talet förekom här endast enstaka fall eller mindre epidemier av kopporna. Den sista mindre epidemin ägde rum i Stockholm 1963.

Smittkoppsvaccinationen anses vara en av de mest framgångsrika och kostnadseffektiva medicinska och folkhälsopolitiska åtgärderna någonsin, såväl för enskilda som för samhället i stort.¹ På 1960-talet inledde Världshälsoorganisationen en intensiv vaccinationskampanj, och år 1980 förklarades smittkoppor vara utrotade. Även om sjukdomen inte längre finns närvarande ute i samhället, finns smittkoppsviruset, *variola*, än idag bevarat i laboratorier i USA och Ryssland. Hotet om att det kan spridas av misstag – vilket har hänt – eller i avsiktligt bioterrorssyfte finns kvar och kräver beredskap. Vaccin mot smittkoppor tillverkas fortfarande.

